

Актуальна тема номера:
“РОЗВИТОК ДОКТРИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
(до 100-річчя від дня народження
професора Володимира Сташиса)”

ЮРІЙ ПОНОМАРЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
голова громадської організації
“Всеукраїнська асоціація кримінального права”

ВСТУП ДО АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Доктрина права загалом і доктрина кримінального права зокрема сьогодні в Україні не мають ні усталеного розуміння, ні загальновизнаного значення. Так, досі продовжується дискусія про необхідність такого чи іншого офіційного визнання певної суми наукового знання для того, щоб вона вважалася правовою доктриною. І якщо одні українські учені вважають, що іменуватися правовою доктриною можуть тільки ті ідеї та учення, які отримали схвалення на рівні державних програм чи концепцій розвитку законодавства, то інші ж виходять з того, що тільки загального визнання науковою спільнотою вже достатньо для того, щоб певне знання набуло ознак доктринальності. Так само дискутується й питання про значення доктрини кримінального права: загалом сходяться у тому, що вона може мати значення змістовного джерела норм права для законодавця, науковці продовжують обговорювати проблематику ролі доктрини при застосуванні норм кримінального права судами. Адже, на відміну від Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Закону “Про міжнародне приватне право”, ні Кримінальний кодекс України, ні Кримінальний процесуальний кодекс України в жодній формі не згадують про можливість урахування доктрини при тлумаченні й застосуванні норм кримінального права.

Однак, навіть і при продовжуваних наукових дискусіях щодо свого змісту та значення, доктрина кримінального права України не просто існує, а й активно розвивається та зміцнює свій вплив на правотворчу й правозастосовну діяльність у країні. Її розвиток є водночас як екстенсивним, у ре-

зультаті чого з'являються нові центри кримінально-правових досліджень, публікуються численні нові видання, захищаються сотні нових дисертацій тощо, так й *інтенсивним*, про що свідчить формування і розвиток нових теорій та учень у кримінальному праві, розв'язання на їх основі класичних чи нових проблем кримінально-правової науки, розроблення нових кримінально-правових засобів протидії злочинності тощо. При цьому варто відзначити, що дослідження сучасного покоління українських криміналістів загалом мають і предметну, й методологічну спорідненість з дослідженнями зарубіжних криміналістів, у результаті чого українська кримінально-правова наука все більше інтегрується зі світовою наукою кримінального права. Належна теоретична обґрунтованість та практична ефективність сформульованих українськими криміналістами учень, теорій, концепцій, зрештою – теоретичних моделей окремих норм права та рекомендацій щодо їх застосування, зумовлює їхнє загальне чи переважне визнання науковою спільнотою й у такій якості уже надає їм ознак доктринальності.

Значення кримінально-правової доктрини є різноплановим. Її внутрішнє значення полягає у впливі на подальший розвиток самої науки кримінального права, який проявляється у тому, що в кожному новому дослідженні доктринальні положення або використовуються як аксіоматичні, або ж піддаються критичному осмисленню і відтак вони й самі розвиваються. *Зовнішнє* ж значення кримінально-правової доктрини проявляється у використанні її положень як у законотворчій, так і в правозастосовній діяльності. Зокрема, законотворче значення кримінально-правової доктрини найяскравіше проявляється в діяльності Комісії з питань правової реформи при Президентові України та Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України. Учені-криміналісти, які входять до складу Комісії, ґрунтуючись, *inter alia*, й на сучасних доктринальних положеннях, підготували проєкт нового КК України, а учені-криміналісти, які є членами Науково-консультативної ради, використовують доктринальні положення при розробці та рецензуванні законопроектів про внесення змін до чинного КК України. Правозастосовне значення доктрина кримінального права отримує передусім у діяльності Науково-консультативної ради при Верховному Суді, а також і в численних *curiae brief*, які українські криміналісти подають до інших судів.

Такого сучасного стану наша кримінально-правова доктрина досягла не випадково й не раптово, вона пройшла тривалий і непростий шлях свого становлення і визнання. І якщо сьогоденнє покоління українських криміналістів через доктринальні положення своєї науки можуть чинити такий чи інший вплив на законотворчу і правозастосовну діяльність, то істотною мірою вони завдячують у тому поколіннєм своїх попередників, наставників й учителів. *Nanos gigantum humeris insidentes* – ми, дійсно, стоїмо на плечах гігантів. І, як писав Бернар Шартрський, якщо ми й бачимо більше,

й далі, ніж наші попередники, то не тому, що в нас кращий зір чи більший зріст, а тому що гіганти нас підняли й піднесли на висоту їхнього зросту.

Цьогоріч ми відзначали 100-ліття від дня народження одного з таких гігантів – видатного українського ученого, педагога й організатора вищої школи професора Володимира Володимировича Сташиса (10.07.1925–02.11.2011), ім'я якого назавжди вписане в історію української і світової юриспруденції. Увесь свій науковий і педагогічний, організаторський і подвижницький життєвий шлях він пройшов у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Тут він здобув вищу освіту (1946–1950), навчався в аспірантурі (1950–1953) і захистив дисертацію (1954), отримав вчені звання спершу доцента (1962), а потім і професора (1973), працював асистентом (1953–1955), старшим викладачем (1955–1956), завідувачем спершу об'єднаної кафедри кримінального права і процесу (1956–1964), а згодом кафедри кримінального права (1964–1991), а відтоді й до останнього дня свого життя – професором кафедри кримінального права. У 1964–1968 В. Сташис обіймав посаду проректора з навчальної і наукової роботи, а у 1968–2010 рр. – першого проректора Університету, водночас неодноразово виконуючи обов'язки його ректора. У 2010–2011 рр. він був радником ректора Університету. Був одним із ініціаторів створення і одним із академіків – засновників Національної академії правових наук України (1993), став засновником НДІ вивчення проблем злочинності у структурі Академії (1995), який нині носить його ім'я. Упродовж понад 50 років В. Сташис був членом редакційної колегії юридичного журналу “Право України” (“Радянське право”).

На пошану світлої пам'яті свого Учителя українські криміналісти 10 липня 2025 р. провели міжнародну науково-практичну конференцію “Творча спадщина професора В. В. Сташиса в сучасному науковому дискурсі” і на розвиток ідей, які обговорювалися на цій конференції, підготували цикл статей, присвячених розвитку сучасної доктрини кримінального права загалом і впливу ідей професора В. Сташиса на цей розвиток зокрема. У цьому номері журналу “Право України” публікуються статті з окресленої проблематики як данина пам'яті вдячних учнів і наступників своєму великому Учителю.